

Agnieszka Joanna Legutko

Studia Doktoranckie Wydziału Ekonomii
i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Przyczyny i skutki kryzysu finansowego w Islandii w 2008 roku

Streszczenie

Korzystając z literatury przedmiotu, w artykule przedstawiono studium przypadku Islandii jako państwa, które w 2008 r. stało się niemalże bankrutem. Zweryfikowano hipotezę, że model islandzki wychodzenia z zapaści gospodarczej może być uznany za panaceum na kryzysy finansowe. Scharakteryzowano gałęzie gospodarki Islandii, w tym sektor bankowy. Badając dokumenty, na podstawie danych z *Hagstofa Islands* zaprezentowano najważniejsze wskaźniki, w tym: PKB, saldo bilansu handlowego i stopę bezrobocia. Za pomocą metody analizy źródeł przedstawiono główną przyczynę krachu, czyli zapaść sektora finansowego, a także przyczyny pośrednie, jak budowa huty w Reyðarfjörður. Usystematyzowano także przebieg kryzysu, uwzględniając nie tylko sytuację gospodarczą, ale także społeczną i polityczną. Udowodniono, że model islandzki stosowany może być tylko w wybranych przypadkach ze względu na jego specyfikę i warunki.

Słowa kluczowe: Islandia, kryzys 2007–2009, *small open economy*, islandzki sektor bankowy.

1. Wprowadzenie

Kryzys w znaczeniu słownikowym to zachwianie jakiegoś systemu wartości lub pozycji czegoś; w znaczeniu ekonomicznym oznacza załamanie się procesu wzrostu

gospodarczego i regres w rozwoju ekonomicznym państwa. S. Miklaszewski [*Natura i różnorodność...* 2011] definiuje kryzys finansowy jako gwałtownie zachodzące zmiany na rynku finansowym, które są połączone z niedoborem płynności podmiotów, niewypłacalnością uczestników i interwencją państwa w procesy gospodarcze. Jak wskazuje W. Nawrot [2009], skutkiem globalizacji, w znaczeniu dynamicznego rozwoju nie tylko społeczeństw, ale także technologii, są również zmiany rynku finansowego. Globalizacja to ogólnosiwiatowe zjawisko o nieograniczonych możliwościach dla wszystkich uczestników rynku, jednakże jest bardzo podatna na pojawiające się kryzysy. W zglobalizowanym świecie następuje tzw. efekt domina, czyli szybka transmisja kryzysów szczególnie na rynki finansowe. Ostatni kryzys finansowy uwypuklił także rosnącą rolę rynku globalnego oraz jego zależność od mobilności popytu.

Globalny kryzys finansowy 2007 r., który rozpoczął się w Stanach Zjednoczonych, to jeden z największych kryzysów w historii gospodarki światowej przyrównywany do tzw. wielkiej depresji lat 30. XX w., który bardzo szybko zagroził gospodarce całego świata. „Kryzys dotknął szczególnie sektora bankowego, kluczowego zarówno dla funkcjonowania sfery realnej w skali pojedynczego kraju, jak i w skali międzynarodowej, dlatego też kryzys miał silne negatywne następstwa dla przedsiębiorstw i gospodarstw domowych” [Mitręga-Niestrój 2012].

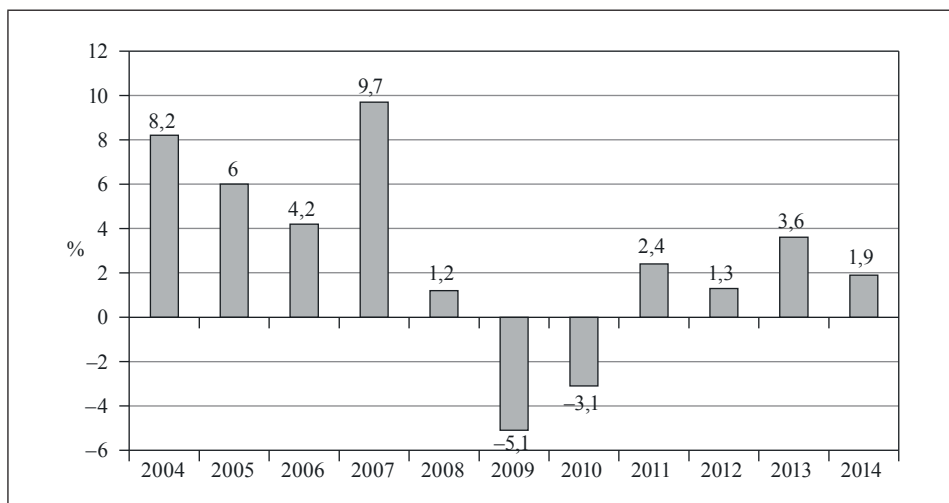
W literaturze często można zetknąć się z islandzką strategią wychodzenia z kryzysu, która jest postrzegana jako bardzo skuteczna, a interwencja władz Islandii jest szczegółowo opisywana jako zakończona sukcesem. Zwykle Islandia przedstawiana jest w opozycji do Grecji. Analizując literaturę polską i obcą, oceniono przyczyny i przebieg kryzysu w Islandii i przedstawiono prognozę rozwoju sytuacji. Za pomocą metody badania dokumentów na podstawie danych z *Hagstofa Islands* przedstawiono najważniejsze wskaźniki ekonomiczne przed kryzysem oraz prognozy pokryzysowe. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie przyczyn i skutków kryzysu w Islandii. Zweryfikowano hipotezę uznania modelu islandzkiego za panaceum na rozwiązanie kryzysów na świecie.

2. Ogólna charakterystyka makroekonomiczna Islandii

Islandia jest państwem leżącym na pograniczu Ameryki i Europy. Populacja kraju wynosi 329 tys. osób, co na powierzchni 103,5 tys. km² oznacza, że gęstość zaludnienia wynosi 3,19 osoby na km². W stolicy kraju, Reykjaviku, zamieszkuje ponad 1/3 populacji wyspy. Na Islandii istnieje tylko 30 miast powyżej 1000 mieszkańców (drugim największym jest Akureyri na północy kraju o populacji około 20 tys.). Głównymi zasobami naturalnymi Islandii jest energia geoter-

miczna i wodna oraz aluminium. Przemysł wytwórczy stanowi 36% eksportu towarów. Jedną z największych gałęzi gospodarki stanowi wytop aluminium w 3 hutach: Straumsvik (1969), Grundartangi (1998), Reyðarfjörður (kwiecień 2008). Podstawą gospodarki jest rybołówstwo – połowy osiągają ponad 13 tys. ton rocznie. Po kryzysie wzrosła rola turystyki. Obecnie szacuje się, że w turystyce jest zatrudnionych około 70% osób; udział turystyki w zyskach z eksportu odpowiada 28%. [Óladottir 2015]. W 2012 r. Islandię odwiedziło około 700 000 osób, a w 2015 r. ta liczba wyniosła 1,3 mln osób [Tourism in Iceland... 2015].

Od początku XXI w. gospodarka islandzka przekształciła się w dynamicznie rozwiniętą i zglobalizowaną. Islandia przed pojawieniem kryzysu odnotowała intensywny napływ kapitału zagranicznego (inwestycje bezpośrednie i portfele). W okresie 2000–2004 wartość inwestycji bezpośrednich wynosiła w skali roku około 2–3% PKB, a w 2006 r. i 2007 r. napływ tej formy kapitału wynosił odpowiednio 24% i 33% PKB. Było to związane z procesem prywatyzacji sektora bankowego (rozpoczęto ją w 2000 r.) oraz skutecznego promowania Islandii jako centrum finansowego. Strategia ekspansji usług sektora finansowego trwała do 2007 r. W 2004 r. wzrost gospodarczy przekraczał 8%, w roku poprzedzającym krach gospodarczy państwa wynosił 9,7% (rys. 1). Średni poziom dochodu *per capita* (ppp) znacznie przewyższał średnią dla strefy euro – dla Islandii wynosił przeciętnie 127, dla strefy euro 110 w okresie 1995–2011.

Rys. 1. Tempo wzrostu PKB w Islandii w latach 2004–2014

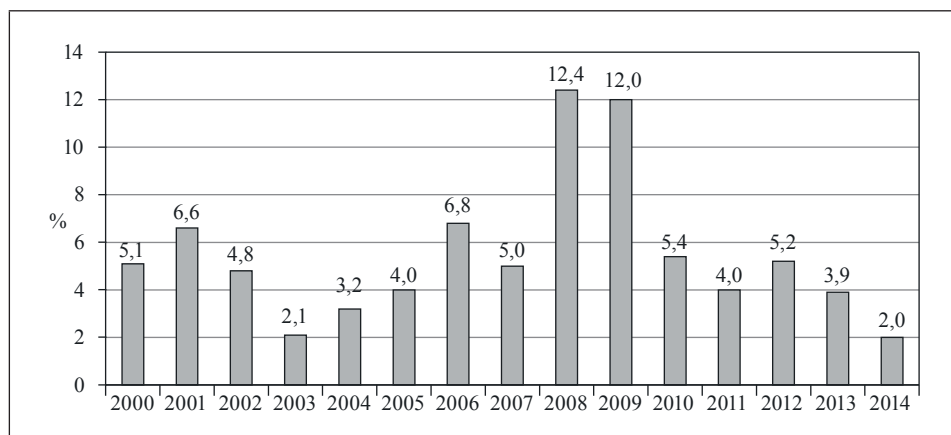
Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.hagstofa.is/> (dostęp: 4.05.2015).

Na czele sektora bankowego, tak ważnego w kontekście omawianego kryzysu w 2008 r., stoi Bank Centralny: Seðlabanki Íslands założony w 1961 r. [Seðlabanki

Íslands 2016]. Do zadań Seðlabanki Íslands należą: utrzymywanie stabilności cen i sytuacji finansowej, emisja banknotów i monet, regulacja stóp procentowych, utrzymywanie i inwestowanie rezerw finansowych Islandii.

Oprócz Seðlabanki w Islandii istnieją 3 główne banki (w nawiasie zostały podane nazwy przedkryzysowe): New Landsbanki (Landsbanki), Arion Bank (Kaupthing Bank), Islandsbanki (Glitnir).

Centralny Bank Islandii w 2001 r. zdecydował się na wprowadzenie celu inflacyjnego na poziomie 2,5% (z odchyleniem o 1,5%), co okazało się skuteczną metodą ograniczenia inflacji, która z poziomu ponad 6% w 2001 r. zmalała do 2% w 2003 r. (rys. 2). W kolejnych latach zaczęła jednak ponownie wzrastać i od 2005 r. wykroczyła poza cel inflacyjny. Skutkowało to podnoszeniem stóp procentowych przez Seðlabanki. To z kolei zachęciło napływ kapitału zagranicznego, nie będąc wystarczającym narzędziem do zahamowania popytu, a jednoczesna obniżka podatków wywołała w konsekwencji presję inflacyjną.

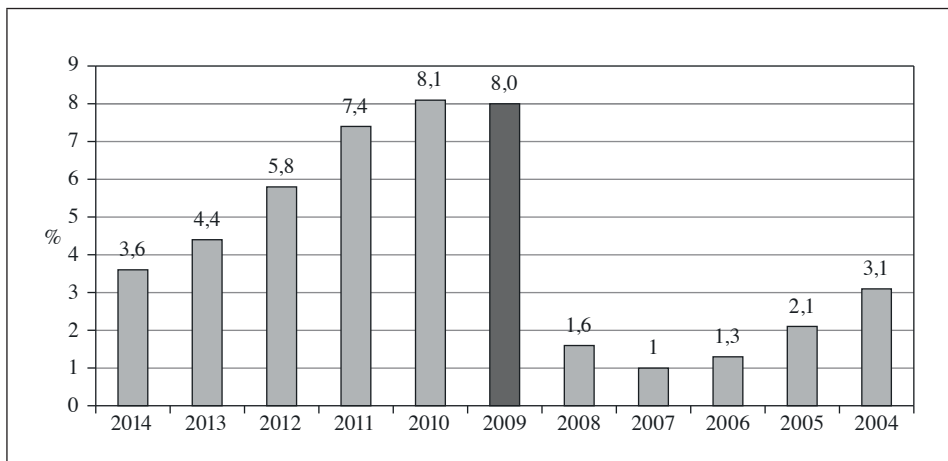

Rys. 2. Stopa inflacji (CPI) w Islandii w latach 2000–2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.hagstofa.is/> (dostęp: 4.05.2015).

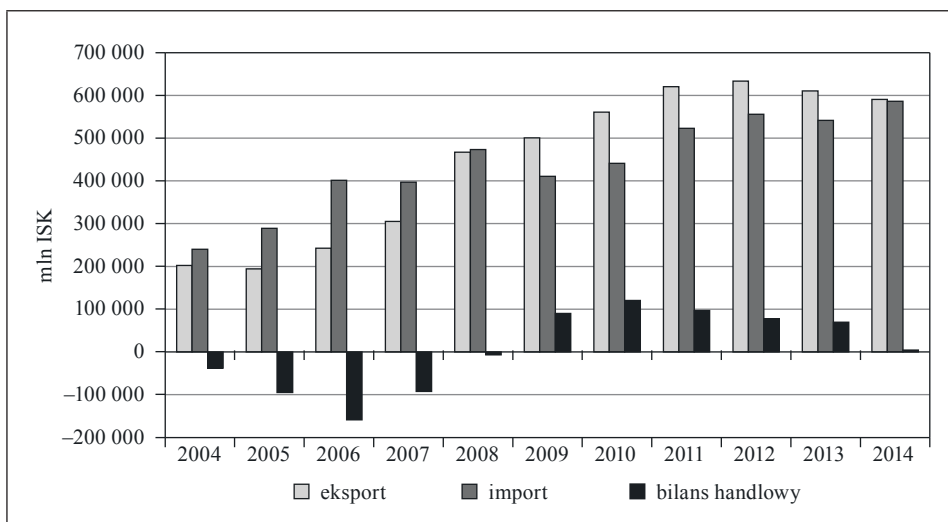
Islandia przed kryzysem charakteryzowała się niską stopą bezrobocia (rys. 3). W latach 2006–2008 wahała się w granicach 1–1,6%. Wyraźne pogłębienie bezrobocia w 2009 r., bo aż o prawie 6,5 pkt procentowego, spowodowany był krachem gospodarczym. W 2014 r. stopa bezrobocia znacząco spadła w porównaniu z latami kryzysu i wyniosła 3,6%.

Na początku dekady można było zaobserwować wzrost deficytu bilansu handlowego w wyniku ogromnej inwestycji w hutę aluminium w Reyðarfjörður. Stopniowo rosła jednak rola eksportu i w 2007 r. przeważała nad importem o ponad 25% (rys. 4).

Rys. 3. Stopa bezrobocia w Islandii w latach 2004–2014

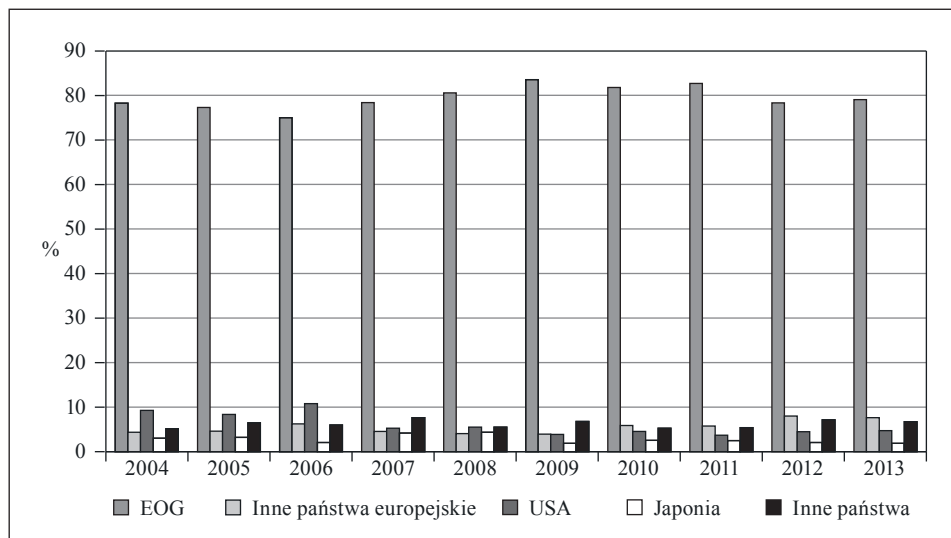
Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.hagstofa.is/> (dostęp: 3.05.2015).

Rys. 4. Eksport i import dóbr i usług w Islandii w latach 2004–2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.hagstofa.is/> (dostęp: 15.04.2016).

Rynkiem, do którego trafia większość produktów i usług eksportowych Islandii, są państwa Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG). Na początku dekady XXI w. drugim co do wielkości rynkiem zbytu, chociaż kilkukrotnie mniejszym, były Stany Zjednoczone, co zmieniło się w wyniku kryzysu gospodarczego od 2008 r. W okresie tuż po kryzysie drugim rynkiem stały się pozostałe państwa

Rys. 5. Eksport dóbr i usług z podziałem na rynki w okresie 2004–2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.hagstofa.is/> (dostęp: 3.05.2015).

europejskie. W ostatnich latach zauważalna jest tendencja wzrostowa na rynkach pozaeuropejskich, co w pewien sposób było wynikiem wymuszonej ekspansji na nowe rynki ze względu na sytuację gospodarczą państw zachodnich (rys. 5).

3. Przyczyny kryzysu finansowego w Islandii

W 2008 r. gospodarka islandzka jako pierwsza w Europie w dużym stopniu odczuła kryzys finansowy. Islandia należy do grupy tzw. *small open economy*. Małe państwa zależą w ogromnym stopniu od eksportu i importu dóbr, co sprawia, że są zdecydowanie bardziej narażone na fluktuacje rynkowe. Małe gospodarki stawiają na specjalizację i ekonomię skali, aby móc konkurować na rynku międzynarodowym, przez co zwykle obserwuje się eksport jednego lub dwóch typów dóbr. Jak wskazuje B. Thorhallsson [2013], właśnie ze względu na te czynniki małe państwa są najszybciej narażone na kryzys.

Wielu autorów skupia się na analizie wychodzenia z kryzysu Islandii, stawiając ją za przykład. I. Skibińska-Fabrowska [2013] podsumowuje przyczyny wybuchu kryzysu przedstawiane przez autorów polskich i zagranicznych (tabela 1).

Kłopoty zwiastujące kryzys w Islandii pojawiły się już w 2003 r. podczas budowy huty aluminium w Reyðarfjörður. Inwestycja ta równa była 1/3 PKB Islandii i wpłynęła na znaczny wzrost deficytu obrotów bieżących. W 2003 r. nastą-

piła również prywatyzacja 3 największych banków państwowych (Landsbankinn, Glitnir i Kaupthing Bank). Rozpoczęły one zakrojoną na szeroką skalę ekspansję międzynarodową. Zabezpieczeniem wielu z nich była inwestycja w papiery wartościowe i fundusze w USA. W 2004 r. aktywa banków stanowiły 100% PKB Islandii, w 2007 r. – jak wskazuje J. Danielsson [2008] – ponad 900%, przez co zwiększył tylko poziom ekspozycji Islandii na fluktuacje globalne. Banki te były narażone na niekorzystne tendencje na rynkach międzynarodowych. Manipulacja stopami procentowymi przy jednoczesnym braku kontroli sektora bankowego i wewnętrznych nieprawidłowościach sprawiły, że system bankowy Islandii był bańką, która prędzej czy później musiała pęknąć. Ostatnią przyczyną wybuchu kryzysu było obniżenie podatków w 2007 r. Spowodowało to wzrost wynagrodzeń, przez co gospodarstwa domowe zyskały wolne środki. Nastąpiła zwiększona konsumpcja, wywołana została presja inflacyjna, a wzrost obrotów bieżących wzrósł do 25% PKB.

Tabela 1. Przyczyny kryzysu według autorów polskich i zagranicznych

Autor	Przyczyny kryzysu
M. Budyta-Budzyńska [2013]	Nadmierne inwestycje finansowane kredytami zagranicznymi w sektorze budowlanym i energetycznym oraz skutki przeprowadzonych w latach 90. XX w. reform gospodarczych. Prywatyzacja banków skłoniła menedżerów do poszukiwania możliwości wzrostu (i zysku) poza granicami Islandii. Na rynku krajowym natomiast banki udzielały kredytów konsumpcyjnych, doprowadzając do nadmiernego zadłużenia i dynamicznego wzrostu konsumpcji.
L. Kurkliński [2010]	W deregulacji systemu bankowego Islandii, jaka nastąpiła po prywatyzacji największych banków krajowych, upatruje przyczyn kryzysu. Dzięki temu możliwe stało się łączenie działalności inwestycyjnej, korporacyjnej i detalicznej (komercyjnej).
K. Pruchnik [2012]	Niesprawność instytucji publicznych, a przede wszystkim banku centralnego i nadzoru finansowego były przyczyną, która doprowadziła cały kraj na skraj bankructwa.
I. Fridriksson [2009]	Bardzo korzystne warunki na globalnym rynku finansowym panujące na początku XXI w., tj. swoboda prowadzenia działalności poza granicami kraju, z jakiej korzystały banki islandzkie, w połączeniu z wysoką płynnością na rynku globalnym, niezwykle niskimi stopami procentowymi oraz wysokim ratingiem kraju sprawiły, że kredytowe źródła finansowania ekspansji wydawały się niewyczerpane.
A. C. Sibert [2011]	Zbytne ubankowienie Islandii w warunkach posiadania własnej waluty uczyniło kraj nieodpornym na „run na kasy”, co należy rozumieć nie jako niekontrolowaną wypłatę depozytów, ale jako gwałtowne odcięcie od źródeł finansowania.

Źródło: opracowanie własne.

Bezpośrednią zapowiedzią kryzysu bankowego, a może już pierwszym jego krokiem, była utrata zdolności do bieżącego refinansowania krótkoterminowych zobowiązań przez trzy największe banki komercyjne w kraju (Glitnir, Landsbanki oraz Kaupthing Bank). Płynność finansowa Landsbanki została utracona na skutek masowego wycofywania depozytów przez klientów oddziałów zagranicznych tego banku i Kaupthing Bank. 6 października 2008 r. ówczesny premier Islandii Geir Haarde zaszokował kraj, gdy trzy tygodnie po bankructwie Lehmann Brothers ogłosił, że trzy duże banki – Kaupthing, Glitnir i Landsbanki – nie są w stanie regulować swoich zobowiązań.

4. Przebieg kryzysu

Na podstawie analizy kryzysu w okresie 2008–2009 można wskazać wiele najważniejszych wydarzeń.

3 października 2008 r. Europejski Bank Centralny wezwał Landsbanki do uzupełnienia depozytu zabezpieczającego w wysokości 400 mln euro. Decyzja ta została szybko cofnięta, wywołała jednak efekt psychologiczny, a w oddziale banku w Wielkiej Brytanii doszło do paniki [*Decyzja Urzędu Nadzoru...* 2014].

6 października przyjęto w parlamencie (Alþingi) ustawę kryzysową (Emergency Act (No. 125/2008), na mocy której Fjármálaeftirlitið (FME – Islandzki Urząd Nadzoru Finansowego) otrzymał uprawnienia przejmowania instytucji finansowych do rozporządzania ich aktywami. Stało się oczywiste, że banki nie są w stanie finansować zobowiązań krótkoterminowych.

29 września ogłoszono nacjonalizację banku Glitnir, aby ratować sytuację, w ciągu kilku dni to samo stało się z Landsbanki i Kaupthing (7 października). Działaniem, które całkowicie pogrążyło sektor bankowy Islandii, było przyjęcie praw antyterrorystycznych przez Wielką Brytanię (w celu zamrożenia aktywów Kaupthing) w odpowiedzi na niewypłacalność banków islandzkich.

9 października islandzka giełda została zamknięta i otwarta ponownie dopiero 14 października. Po ponownym otwarciu spadek indeksu ICEX15 wynosił 70%.

15 października Seðlabanki Íslands obniżył oprocentowanie z rekordowego poziomu 15,5% do 3,5%. Ze wstępnych szacunków wynikało, że brytyjscy podatnicy mogli stracić około 1 mld funtów w islandzkich bankach. Islandia stanęła na skraju bankructwa. Zwrócono się więc o pomoc do Międzynarodowego Funduszu Walutowego, który 19 listopada zatwierdził kredyt w wysokości 2,1 mld dolarów dla Islandii [*Iceland: Request for Stand-by...* 2008].

5. Reakcja społeczeństwa na kryzys

Islandzkie społeczeństwo przed kryzysem było prawdopodobnie jeszcze bardziej zadłużone niż amerykańskie. Wpływy amerykańskiego stylu życia na kredyt są tutaj szczególnie widoczne. Islandczycy na kredyt kupowali nie tylko domy i samochody, ale komputery, telewizory i inny sprzęt AGD, z pożyczonych środków finansowali wyjazdy urlopowe. Można powiedzieć, że wszyscy Islandczycy wzięli choć raz kredyt, a ogromna większość była zadłużona w islandzkich bankach w momencie ich upadku. Część społeczeństwa posiadała także lokaty i oszczędności w bankach, które przez pewien czas oferowały bardzo konkurencyjne oprocentowanie. W wyniku deprecjacji waluty oszczędności te straciły na wartości nawet do 70%.

Islandczycy odczuli kryzys na wielu płaszczyznach: „ograniczono wypłaty pieniędzy z kont i wysokość zagranicznych przelewów, ceny towarów importowanych wzrosły dwukrotnie. Wcześniej Islandczycy bez opamiętania brali kredyty na domy, mieszkania, samochody i inne dobra luksusowe, teraz zaczęli mieć kłopoty z ich spłatą, szczególnie z coraz wyższymi ratami od kredytów w obcych walutach” [Budyta-Budzyńska 2013, s. 98]. Islandczycy (przed kryzysem) chętnie ulegali wpływowi polityków z rządzącej Partii Niepodległości (Sjálfstæðisflokkurinn), sugerującym im, że pora wykorzystać lata ciężkiej pracy, zaprzestać purytańskich wyrzeczeń. Przekonywali, że to idealny moment, aby wybudować dom, kupić lepszy samochód, wyjechać na zimowy wypoczynek w cieplejsze strony, wszystko nabywane za powszechnie dostępny kredyt [Osiński 2011].

Nagła dewaluacja korony i ogromne raty do spłacania były zbyt dużym obciążeniem dla większości społeczeństwa, co wywołało bunt wzmagany zachowaniem rządu, szczególnie premiera G. Haarde oraz szefa Seðlabanki, byłego premiera i ministra spraw zagranicznych D. Oddssona, którzy znani byli z malwersacji finansowych i ogromnych majątków, bagatelizujący problemy obywateli i dbający o własne interesy¹. Islandczycy zaczęli protestować, co przeszło do historii jako rewolucja garnków i patelni (*pots and pans revolution*). Protesty zaczęły się już w 2008 r., ale najintensywniej i najliczniej od 20 stycznia 2009 r. protestowano na głównym placu Reykjavíku przed siedzibą Alþingi².

¹ K. Pruchnik [2012] nazywa takie zjawisko rzeczpospolita kolesiów (*crony capitalism*) wskazując, że Islandia przeprowadziła tzw. wypatrzoną prywatyzację. Władza w największych firmach przypadła biznesmenom silnie powiązanim z rządem. Taka sytuacja doprowadza do uzależnienia rozwoju biznesu od przychylności rządu (np. wydawanie pozwoleń, zwolnienia podatkowe czy zamówienia publiczne na korzystnych warunkach), a nie od konkurencji wolnorynkowej.

² Sceny z video dotyczącego protestów podczas rewolucji garnków i patelni można zobaczyć w video grupy Ourlives <https://www.youtube.com/watch?v=sbVml3P4FBY>.

Należy podkreślić, że poprzedni protest w Islandii miał miejsce w 1944 r., kiedy rozstrzygano przystąpienie państwa do NATO³. Demonstrujący przed budynkiem Alþingi chcieli odwołania gabinetu i przedterminowych wyborów. Doszło do starć z policją, użycia gazu pieprzowego i aresztowań protestujących [*Iceland Protesters...* 2009]. 26 stycznia premier G. Haarde ogłosił rozwiązanie rządu i nowy termin wyborów został wyznaczony na 25 kwietnia 2009 r. Premier rządu tymczasowego została J. Sigurðardóttir z partii Sojusz (Samfylkingin-Jafnaðarmannaflokkur Íslands).

6. Wychodzenie z kryzysu

Najważniejszą decyzją z perspektywy zarówno ekonomicznej, jak i społecznej była decyzja, popierana także przez obywateli, o nieratowaniu banków i niewpompowaniu ogromnych sum pieniędzy w sektor bankowy, ale o pozwoleniu na upadek banków. Uchroniło to Islandię przed sytuacją mającą miejsce w Grecji czy w Hiszpanii. Ta decyzja postawiła całe państwo na skraju bankructwa, ale, jak okazało się po kilku latach, warto było podjąć takie ryzyko. Obniżenie stóp procentowych, dewaluacja korony islandzkiej do 70% (1 EUR = 90 ISK przed kryzysem, w najgorszym momencie kurs korony wynosił 1 EUR = 340 ISK, na dzień 22 kwietnia 2016 r. kurs utrzymuje się na poziomie 1 EUR = 140 ISK [Seðlabanki Íslands 2016]) było możliwe dzięki temu, że Islandia nie jest członkiem strefy euro i jest małym krajem. Kurs ISK został poddany restrykcyjnej kontroli. „Oczywiście tak duży spadek wartości waluty kraju tak bardzo uzależnionego od zagranicy wywołał inflację, która w 2009 r. wyniosła 18% w skali rocznej. W latach 2009–2010 trzeba było ograniczyć wzrost płac” [Zieliński 2012].

Na skutek dewaluacji koszty życia na wyspie stały się wyższe, jednakże pozwoliło to na pobudzenie gospodarki opartej na eksporcie oraz znacznie wpłynęło na rozwój turystyki. Zdrowe sektory gospodarki islandzkiej, przy sprzyjających warunkach w gospodarce światowej, pomogły całemu państwu odbudować potencjał gospodarczy. Coraz większa liczba turystów zagranicznych zaczęła odwiedzać Islandię, co pozytywnie wpłynęło na rozwój gospodarki. „Fakt, że wiarytelności wobec trzech największych islandzkich banków były denominowane w 75% w walutach zagranicznych sprawiał, że nawet po przejściu upadłych banków przez państwo rząd Islandii nie był w stanie wypłacić wszystkich depozytów, ponieważ ich wartość znacznie przekraczała wielkość funduszu gwarancyjnego, a także poziom rezerw banku centralnego” [Wajda-Lichy 2013]. W tym zakresie

³ Można powiedzieć, że protest w Islandii to ostateczność, do której posunęli się obywatele. Ówczesna decyzja o proteście wskazuje zatem na poziom desperacji społeczeństwa podczas kryzysu, szczególnie brak zaufania do rządu.

nieoceniona okazała się pomoc międzynarodowa – m.in. wspomniana pożyczka z MFW w wysokości 2,1 mld dolarów, także udział 200 mln z Polski na rezerwy walutowe oraz duża pomoc solidarnych państw nordyckich, która pozwoliła wpompować w gospodarkę Islandii dodatkowe środki. Pomoc z MFW wiązała się jednak z restrukturyzacją całego systemu finansowego, który miał koncentrować się po dogłębnych zmianach w znacznej mierze na rynku krajowym. Wprowadzono kontrolowany przepływ kapitału, który stał się głównym narzędziem w niwelowaniu skutków kryzysu. Na miejsce upadłych banków powołano New Landsbanki, Arion Banki i Islandsbanki. Ponadto powołano komisję nadzorującą masę upadłościową poprzednich banków.

7. IceSave

Kwestia długów zagranicznych oddziałów banków była zdecydowanie bardziej skomplikowana. Szczególnie znany stał się przypadek IceSave. IceSave była produktem Landsbanki w latach 2006–2008 na rynek brytyjski i holenderski, która oferowała konta oszczędnościowe o preferencyjnych warunkach (tabela 2). W Wielkiej Brytanii istniały 3 typy kont: natychmiastowy dostęp do konta oszczędnościowego (*immediate-access savings account*), indywidualne konta oszczędnościowe (tzw. ISA) oraz wiele obligacji o stałym oprocentowaniu (*fixed-rate bonds*). Oprocentowanie tych kont wynosiło ponad 6%, co stanowiło jedną z najlepszych ofert kierowanych do klientów w Wielkiej Brytanii w latach 2006–2007 [Lewis 2006], gdzie w momencie upadku IceSave obsługiwała ponad 300 000 klientów, których łączna suma depozytów wynosiła około 5 mld euro.

W 2009 r. Alþingi stworzył tzw. ustawę o IceSave. Przewidywała ona spłatę zobowiązań wobec rządów Wielkiej Brytanii i Holandii, które wypłaciły swoim obywatelom pieniądze (około 3,9 mld EUR) – zdeponowane w bankach islandzkich tzw. *Icesave bill 1*. Ustawa została przegłosowana przez Alþingi i podpisana przez prezydenta we wrześniu 2009 r., jednak ani Wielka Brytania, ani Holandia nie zgodziły się na jej warunki m.in. ze względu na ograniczenie zabezpieczenia spłaty Islandii do 2024 r. oraz późniejsze automatyczne anulowanie ewentualnie pozostałych zobowiązań po tym roku. Drugą propozycję wysunęły Holandia i Wielka Brytania tzw. *Icesave bill 2*, gdzie wykreślono ograniczenie czasowe spłaty. Alþingi przyjął ustawę, jednak zawetował ją prezydent Islandii Ólafur Ragnar Grímsson⁴, doprowadzając do referendum w tej sprawie. Ponad 90% głosu-

⁴ Prezydent Ólafur Ragnar Grímsson był pierwszym w historii prezydentem, który użył prawa weta wobec ustawy zatwierdzonej przez Alþingi. Veto wobec ustawy IceSave było drugim przypadkiem w historii Republiki Islandii. Pozwala sobie to uświadomić jak ważna była to decyzja dla całego społeczeństwa islandzkiego, zob. [Pascale 2012].

Tabela 2. Warunki oszczędzania na poszczególnych kontach IceSave

Konto o natychmiastowym dostępie	Indywidualne konto oszczędnościowe	Konto oszczędnościowe o stałym oprocentowaniu
6,30% AER	6,1% AER (zmienna)	Wysokie oprocentowanie stałe – do 6,76% AER
AER będzie wyższa od stopy bazowej o co najmniej 0,25% do 1 października 2009 r. i co najmniej do poziomu stopy bazowej aż do 1 października 2011 r.	AER będzie wyższa od stopy bazowej o co najmniej 0,30% do dnia 31 stycznia 2011 r. i co najmniej do poziomu stopy bazowej aż do 31 stycznia 2013 r.	Możliwość utrzymania ryczałtu w okresie 6 miesięcy, 1 roku, 2 lub 3 lat
Brak okresu wypowiedzenia wypłaty	Brak okresu wypowiedzenia wypłaty	Stopa procentowa utrzymana na umowie
Brak kar za wypłaty	Brak kar za wypłaty	Wybierz, kiedy otrzymasz zwrot
Wybór odsetek miesięcznych lub rocznych	Wybór odsetek miesięcznych lub rocznych	Wypłaty ani dopłaty nie mogą być realizowane w okresie umowy
Oszczędzanie z zaledwie 250 £	Oszczędzanie od 1000 £	Oszczędzanie od 1000 £

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://web.archive.org/web/20080202162406/www.icesave.co.uk/savingsrange.html> (dostęp: 4.05.2015).

jących opowiedziało się przeciwko rozwiązaniu zaproponowanemu w ustawie. Dopiero w grudniu 2010 r. podpisano z Wielką Brytanią i Holandią nowe porozumienie w sprawie spłaty długu tzw. *Icesave bill 3*. „Nowa umowa zapewniła Islandii dogodniejsze warunki spłaty, przede wszystkim zmniejszenie obciążeń odsetkowych. W lutym 2011 r. parlament islandzki ratyfikował porozumienie, ale ponownie prezydent użył prawa weta, rozpisując w kwietniu 2011 r. drugie referendum w tej sprawie” [Butyda-Budzyńska 2013]. Islandczycy ponownie opowiedzieli się przeciw spłacie długu, który obciążałoby pokolenia podatników, a który był wynikiem źle zarządzanego systemu bankowego i wielkich interesów najważniejszych polityków. Ze względu na brak porozumienia sprawa została skierowana do trybunału EFTA. Gdy upadł Landsbanki, rządy innych krajów wniosły o zwrot należności dla swoich obywateli, ale także zażądały od Islandii obarczenia odpowiedzialnością Skarb Państwa. Islandia z kolei stała na stanowisku, że w trakcie kryzysu 2008 r. rząd dokonał wszelkich starań, aby deponenci banków islandzkich otrzymali wszystkie swoje depozyty. Według informacji prasowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych Islandii z 4 stycznia 2013 r. było to możliwe poprzez zmianę rankingu takich roszczeń w przypadku likwidacji banków, zabezpieczenie dystrybucji przed podziałem dla wierzycieli niezabezpieczonych. Jak wykazuje Ministerstwo, było to działanie skuteczne, gdyż klienci z Wielkiej Brytanii i Holandii

otrzymali już połowę ze wszystkich roszczeń, które zostaną spłacone w całości [*Judgment in the Icesave...* 2013]. Trybunał EFTA wydał wyrok 28 stycznia 2013 r., który oczyścił Islandię z zarzutów, tłumacząc, że Islandia nie złamała dyrektywy w sprawie depozytów gwarantowanych⁵.

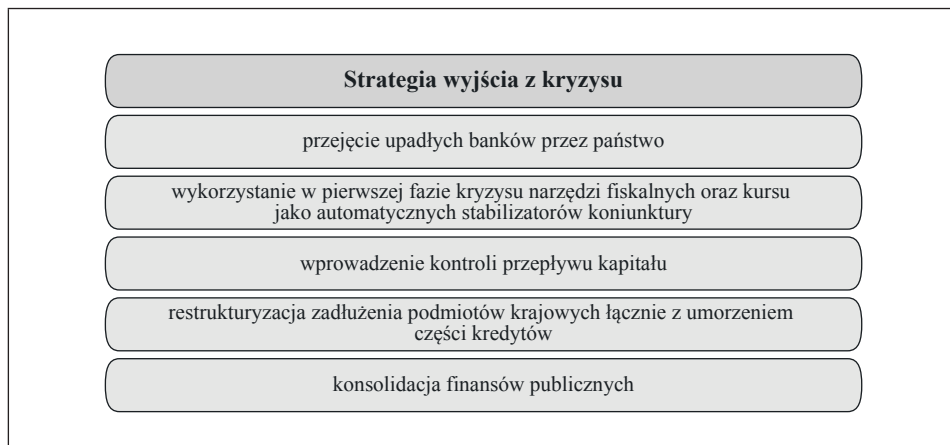
8. Zakończenie

Cytując słowa wykładowcy nauk politycznych z Háskóli Íslands w Reykjavíku, profesora Hannesa Hólmsteinn Gissurarsona, który stwierdził, że „jedyną metodą wyjścia z kryzysu, na jaką mogła sobie pozwolić niewielka Islandia, było liczenie wyłącznie na siebie” [Tokarski 2013], należy podkreślić niezwykle zdolność Islandczyków do adaptacji. Wpływ na nią wywarły zmagania z surowym klimatem, a także od XII aż do połowy XX w. potyczki z rządami obcych państw. Cechy narodowe Islandczyków, w tym silna więź narodowa wytworzona w czasie rządów Danii i okresie odzyskiwania niepodległości oraz przeświadczenie o niesprawiedliwości systemu, nie pozostały bez wpływu na sukces Islandii. Rezultatem było niewątpliwie wspólne, zgodne i nierzadko wymagające poświęcenia stawanie przeciwko skorumpowanym urzędnikom, politykom i bankowcom⁶.

W porównaniu z takimi państwami, jak Grecja, islandzki model wychodzenia z kryzysu okazał się sukcesem (rys. 6). Z perspektywy 8 lat, jakie minęły od zaostrożenia się kryzysu w Islandii, działania podejmowane przez Seðlabanki i władze Islandii można ocenić jako skuteczne. Decyzja o upadku banków i późniejsze ich przejęcie przez państwo oraz wykorzystanie narzędzi makroekonomicznych do uzyskania pozytywnych, choć występujących w dłuższym terminie korzyści, okazała się dobrym sposobem na kryzys. Korona zyskała na wartości, spadł poziom inflacji i stopa bezrobocia, a gospodarka ponownie rozwija się w dobrym tempie.

⁵ Więcej o IceSave: Ministerstwo Spraw Zagranicznych Islandii, <http://www.mfa.is/tasks/icesave> (dostęp: 2.05.2015).

⁶ Pojawiło się wiele propozycji działań zapobiegawczych na wypadek kolejnego kryzysu, m.in. przyjęcie innej waluty (dolar kanadyjski lub euro bez członkostwa w UE). Kryzys ożywił na nowo także dyskusję o potrzebie członkostwa Islandii w UE. Rząd, na którego czele stała premier Jóhanna Sigurðardóttir (Samfylkingin), zgłosił wniosek akcesyjny do UE. 28 maja 2009 r. Minister Spraw Zagranicznych Óskar Skarphedinnsson złożył w Alþingi propozycje przyjęcia rezolucji uprawniającej do akcesji do UE. 16 czerwca 2009 r. Alþingi zagłosował pozytywnie za aplikacją do UE (zob. [Legutko 2014]). Jednak po opanowaniu kryzysu Islandia przestała być zainteresowana członkostwem w UE. W połowie marca 2015 r. Minister Spraw Zagranicznych Gunnar Bragi Sveinsson ogłosił, że Islandia nie jest zainteresowana powrotem do negocjacji akcesyjnych. W związku z tym rząd wycofuje chęć członkostwa Islandii w Unii Europejskiej i zwraca się o wydanie przez Wspólnotę odpowiedniego aktu kończącego okres kandydowania.

Rys. 6. Strategia wyjścia z kryzysu – model islandzki

Źródło: opracowanie własne.

Tempo wzrostu PKB, które w 2009 r. spadło do poziomu – 5,1%, w 2014 r. wyniosło 1,9%, a według prognoz *Hagstofa islands* w 2015 r. wyniesie 3,8%. Bezrobocie, które w latach kryzysu utrzymywało się na poziomie 8% w 2014 r., spadło do 3,6%, a według prognoz ma utrzymać się na poziomie 3% w kolejnych latach. Stopa inflacji z 12,4% w 2008 r. spadła do 2% w 2014 r. W 5-letnim okresie prognoz nie powinna przekroczyć 3%.

Warto podkreślić, że pożyczka zaciągnięta w MFW została spłacona przed wyznaczonym terminem. Islandia jako małe państwo miała większą łatwość wyjścia z kryzysu finansowego niż państwo duże. Wpływ tego czynnika omawia dogłębnie B. Thorhallsson [2013]. Wskazuje na zdecydowanie mniejszy rozmiar biurokracji, co z kolei wpływa na skrócenie czasu podejmowania decyzji, a to sprawia, że można szybciej adaptować się do zmiennych warunków, także na płaszczyźnie ekonomii globalnej. Przypadek Islandii potwierdza tę tezę. Gospodarka Islandii szybko zaadaptowała się do niskiego kursu korony, zyskując przewagę konkurencyjną w eksporcie, a także dynamicznie zaczęła rozwijać turystykę. Drastyczne i ryzykowne posunięcia, do których niewątpliwie należały kontrola kapitału czy odmowa wypłaty wierzytelności zagranicznych, było w przypadku Islandii spowodowane ogromną skalą zobowiązań, które znacznie przekraczały możliwości finansowe gospodarki tego kraju. Aktywa sektora bankowego tuż przed krachem przewyższały 9-krotnie PKB Islandii. Jednym z powodów, oprócz małych rozmiarów gospodarki Islandii, który uniemożliwiłby zastosowanie tego modelu w innych państwach, była deprecjacja kursu walutowego, niemożliwa w przypadku krajów strefy euro, które nie posiadają odrębnej waluty, a wymianę handlową prowadzą głównie z innymi krajami Unii Gospodarczej i Walutowej.

Obniżenie wartości korony wpłynęło na dynamiczny rozwój takich sektorów gospodarki, jak turystyka i eksport, co pozwoliło Islandii na szybsze wyjście z kryzysu. Rozwiązania kryzysowe, które zostały zaproponowane w Islandii, przyniosły dobre efekty, ale nie jest to model możliwy do zastosowania w wielu państwach. Tak radykalne posunięcia nie byłyby możliwe w państwach o dużej populacji i wielkim obszarze posiadających bardziej rozbudowane sektory gospodarki i należących do Unii Europejskiej, szczególnie w strefie euro.

Literatura

- Adamczyk M. [2011], *Współczesny kryzys finansowy – przyczyny i konsekwencje dla gospodarki światowej*, <https://ekonom.ug.edu.pl/web/download.php?OpenFile=930> (dostęp: 3.02.2015).
- Budyta-Budzyńska M. [2013], *Islandzki kryzys finansowy a strategie adaptacyjne Polaków na Islandii*, <http://migracje.civitas.edu.pl/Images/Pdfy/Islandzki%20kryzys%20finansowy%20a%20strategie%20adaptacyjne.pdf> (dostęp: 4.02.2015).
- Danielsson J. [2008], *The First Casualty of the Crisis: Iceland* [w:] *The First Global Financial Crisis of the 21st Century. Part II June–December 2008*, Centre for Economic Policy Research, <http://econ.tu.ac.th/class/archan/RANGSUN/EC%20460/EC%20460%20Readings/Global%20Issues/Global%20Financial%20Crisis%202007-2009/Global%20Financial%20Crisis-%20Topics/The%20First%20Global%20Financial%20Crisis%20of%20the%2021st%20Century%20Part%202.pdf#page=23> (dostęp: 3.05.2015).
- Decyzja Urzędu Nadzoru EFTA nr 290/12/COL z dnia 11 lipca 2012 r. w sprawie pomocy na restrukturyzację przyznanej na rzecz Landsbankinn (Islandia)* [2012], <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:E2012C0290&from=PL> (dostęp: 5.02.2015).
- Fridriksson I. [2009], *The Banking Crisis in Iceland in 2008*, Central Bank of Iceland, Reykjavík.
- Iceland Protesters Demand Government Step down* [2009], <http://www.reuters.com/article/2009/01/20/iceland-protests-idUSLK69268520090120> (dostęp 2.02.2015).
- Iceland: Request for Stand-by Arrangement* [2008], International Monetary Fund, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2008/cr08362.pdf> (dostęp: 4.02.2015).
- Judgment in the Icesave Court Case Due on January 28* [2013], Utanríkisráðuneyti, <http://www.mfa.is/news-and-publications/nr/7494>.
- Kurkliński L. [2010], *Bankowość islandzka – bankructwo systemu?* [w:] *Międzynarodowe bankructwa i afery bankowe*, red. P. Masiukiewicz, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- Legutko A.J. [2014], *Europejski wymiar polityki Islandii – ujęcie geopolityczne, gospodarcze i społeczne*, „Skandynawistyczne Zeszyty Naukowe”, nr 3.
- Lewis P. [2006], *Foreign Banks Offer Best Buys*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/moneybox/6051276.stm> (dostęp: 2.05.2015).
- Mitrega-Niestroj K. [2012], *Skutki światowego kryzysu finansowego w sferze realnej – ujęcie międzynarodowe*, http://www.ue.katowice.pl/fileadmin/_migrated/content_uploads/14_K.Mitrega-Niestroj_Skutki_Swiatowego....pdf (dostęp: 3.02.2015).

- Natura i różnorodność przebiegu światowego kryzysu gospodarczego* [2011], red. S. Miklaszewski, J. Garlińska-Bielawska, J. Pera, Difin, Warszawa.
- Nawrot W. [2009], *Globalny kryzys finansowy XXI wieku*, CeDeWu, Warszawa.
- Osiński J. [2011], *Przemiany polityczne na Islandii w warunkach kryzysu bankowego i gospodarczego*, <http://kolegia.sgh.waw.pl/pl/KES/kwartalnik/archiwum/Documents/JOsinski5.pdf> (dostęp: 5.02.2015).
- Óladottir Ó.P. [2015], *Tourism in Iceland in Figures*, http://www.ferdamalastofa.is/static/files/ferdamalastofa/Frettamyndir/2015/mai/tourism-in-iceland-in-figures_15.pdf (dostęp: 10.04.2015).
- Pascale J. [2012] *Olafur Ragnar Grimsson Re-elected for a 5th Mandate as Head of State in Iceland*, <http://www.robert-schuman.eu/en/eem/1315-olafur-ragnar-grimsson-re-elected-for-a-5th-mandate-as-head-of-state-in-iceland> (dostęp: 2.05.2015).
- Pruchnik K. [2012], *Kryzys finansowy: rynek czy państwo? Przypadek Islandii*, Analiza FOR nr 09/2012, <https://www.for.org.pl/pl/a/2227,Analiza-92012-Kryzys-finansowy-rynek-czy-panstwo-Przypadek-Islandii> (dostęp: 3.02.2015).
- Robert Z. [2014] *Over One Million Tourists in Iceland*, <http://icelandreview.com/news/2014/03/31/over-one-million-tourists-iceland-2015> (dostęp: 2.02.2015).
- Seðlabanki [2012], *About the Bank*, <http://www.cb.is/about-the-bank/central-bank-of-iceland/> (dostęp: 5.02.2015).
- Seðlabanki [2016], *Official Exchange Rate*, <http://www.cb.is/statistics/official-exchange-rate/> (dostęp: 22.04.2016).
- Sibert A.C. [2011], *Overbanked and Undersized: Lesson from Iceland* [w:] *Preludes to the Icelandic Financial Crisis*, red. R.Z. Aliber, G. Zoega, Palgrave Macmillan, London.
- Skibińska-Fabrowska I. [2013], *Rola banku centralnego w czasie kryzysu bankowego na przykładzie Banku Centralnego Islandii – wnioski dla Polski*, http://jmf.wzr.pl/pim/2013_2_1_44.pdf (dostęp: 4.02.2015).
- Thorhallsson B. [2013], *The Icelandic Crash and Its Consequences: A Small State Without Economic and Political Shelter* [w:] *Small States in Europe: Challenges and Opportunities*, red. R. Steinmetz, A. Wivel, Ashgate Publishing, Burlington.
- Timeline: Iceland Economic Crisis* [2009], <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7851853.stm> (dostęp: 5.02.2015).
- Tokarski T. [2013], *Kryzys? Islandia nie ratowała banków, ale uciekła przed widmem Unii*, <http://www.pch24.pl/kryzys--islandia-nie-ratowala-bankow--ale-uciekla-przed-widmem-unii,16224,i.html#ixzz3RCT8SvG5> (dostęp: 5.02.2015).
- Tourism in Iceland in Figures* [2015], <http://www.ferdamalastofa.is/en/research-and-statistics/tourism-in-iceland-in-figures> (dostęp: 10.04.2015).
- Wajda-Lichy M. [2013] *Lekcje z doświadczeń Islandii w przeciwdziałaniu skutkom kryzysu finansowego*, http://www.ue.katowice.pl/uploads/media/15_M.Wajda-Lichy_Lekcje_z_doswiadczen_Islandii...pdf (dostęp: 2.02.2015).
- Zieliński W. [2012], *La Tribune: Islandia kpi z Europy* <http://www.ekonomia.rp.pl/artykul/940051.html?print=tak&p=0> (dostęp: 2.02.2015).

The Reasons for and Results of the 2008 Financial Crisis on Iceland

(Abstract)

In a case study on Iceland, I carefully analyse a successful strategy for overcoming financial breakdown. The aim of article is to verify whether Iceland's model could become a panacea for future crises. Various branches of the Icelandic economy are characterised, including the banking sector – the most important sector in a financial crash. Documents were analysed and data from the *Hagstofa Islands* were used to present essential indicators including GDP, trade balance and the unemployment rate. Source analysis method was then used to determine that the collapse of the financial sector was the main cause of the slump. Indirect causes such as the construction of a steelworks in Reyðarfjörður are also discussed. The events of the crisis are systematised, while the social and political situation are also considered. Changes in conditions of the state after the crash are provided and future forecasts about economic development are discussed. Ultimately, I reject the notion that Iceland's model for overcoming the financial breakdown is a panacea for future crises. It is only applicable for particular cases.

Keywords: Iceland, crisis 2007–2009, small open economy, Icelandic banking system.